

ПЪРВИЯТ ПРЕЗИДЕНТ НА РЕПУБЛИКАТА

*СЪВРЕМЕННОЦИ И СЪРАТНИЦИ НА ПРЕЗИДЕНТА
Д-Р ЖЕЛЮ ЖЕЛЕВ ЗА НЕГОВАТА ЛИЧНОСТ И ДЕЛО*

Мартин Иванов, Леа Вайсова
съставители

София, 2025

© Издателство „Изток-Запад“, 2025

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

© Мартин Иванов, Леа Вайсова, съставители, 2025

ISBN 978-619-01-1567-0

ПЪРВИЯТ ПРЕЗИДЕНТ НА РЕПУБЛИКАТА

ТЕКСТОВЕ И ИНТЕРВЮТА

Съставители

Мартин Иванов, Леа Вайсова

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Петко Симеонов
Димитър Бочев
Мирослав Севлиевски
Станка Желева
проф. Георги Фотев

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор

проф. д.н. Мартин Иванов, д-р Леа Вайсова 9

ПРЕЗИДЕНТИТЕ НА РЕПУБЛИКАТА В ЧЕСТ НА Д-Р ЖЕЛЮ ЖЕЛЕВ

Петър Стоянов	15
Георги Първанов	17
Росен Плевнелиев	19
Румен Радев	22

ТЕКСТОВЕ И РАЗГОВОРИ СЪС СЪМИШЛЕНИЦИ И БЛИЗКИ ОТКЪСИ ОТ ЗНАЧИМИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ И ПОЛИТИЧЕСКИ РЕЧИ НА Д-Р ЖЕЛЮ ЖЕЛЕВ

Бунтът на Желев

Петко Симеонов.....27

За политическата геометрия на Кръглата маса

Реч, произнесена на предварителната консултативна среща с ръководството на СДС по провеждането на Кръглата маса, 3 януари 1990 г., зала „Запад“ на Народното събрание

Из „Политически речи. 1962–2002“58

Когато философът Желю Желев

простреля в сърцето комунизма

Юлиана Методиева.....61

Комунизмът като тоталитарна държава. Тоталитарните близнаци

Из „Тоталитарните близнаци:

„Фашизмът“ тридесет години по-късно“65

Желев виждаше по-далеч от всички нас <i>Георги Фотев</i>	77
<i>Днес всички ветрове духат в платната на българската демокрация!</i> Из „Политически речи. 1962–2002“	83
Греховност и възмездие в летежа на хвърчащата водна змия <i>Димитър Бочев</i>	85
<i>Защо трябва да бързаме с демонтажа на тоталитарната система в България? Реч при откриването на Кръглата маса, 22 януари 1990 г. Из „Политически речи. 1962–2002“</i>	93
Внедрявайте се! <i>Стоян Желев</i>	96
<i>Завръщане в общността на свободните нации Реч, произнесена пред 45-ата сесия на Общото събрание на ООН на 2 октомври 1990 г. Из „Политически речи. 1962–2002“</i>	102
Оказа се костелив орех <i>Георги Мишев</i>	110
<i>Да не позволяваме демократичният процес да спре! Реч на митинг на Съюза на демократичните сили, проведен на пл. „Александър Невски“ на 10 декември 1989 г. Из „Политически речи. 1962–2002“</i>	122
Безсребреникът <i>Стефан Дойнов</i>	126
<i>Етапите на прехода от комунизъм към демокрация и пазарна икономика Реч пред преподавателите и студентите, произнесена в университета „Ханжук“ в Сеул на 4 април 1995 г. Из „Политически речи. 1962–2002“</i>	130
Един свестен човек <i>Драгомир Драганов</i>	134

За просперитета на атлантическата кауза! <i>Реч пред Атлантическия клуб в България, произнесена на 18 юни 1993 г.</i> Из „Политически речи. 1962–2002“	145
Великото време на интелигенцията <i>Копринка Червенкова</i>	151
Великото време на интелигенцията <i>Из „Интелигенция и политика. Статии, есета, речи, интервюта“</i>	155
Винаги слушаше съвестта си <i>Емил Кошлуков</i>	160
Политическото пространство на посткомунистическите общества <i>Реч пред преподавателите и студентите в университета „Коджатепе“, Анкара, произнесена на 7 юли 1994 г.</i> Из „Политически речи. 1962–2002“	169
Политик с изключително чувство за ориентация <i>Румен Данов</i>	174
Демокрацията в посттоталитарното общество <i>Реч пред преподавателите и студентите, произнесена в Университета в Киев на 9 декември 1994 г.</i> Из „Политически речи. 1962–2002“	186
Демокрация без опозиция не се прави <i>Ивайло Трифонов</i>	190
Българският път към демокрация! <i>Реч пред среща, организирана от Фондация „Конрад Аденауер“ в Бон на 4 септември 1991 г.</i> Из „Политически речи. 1962–2002“	210
Желев вървеше наравно с Валенса и Хавел <i>Стефан Тафров</i>	216
Възрожденецът на Нова Европа от Веселиново <i>Към „Епопея на незабравимите в прехода към демокрация (1989–1997)“ д-р Соломон Паси</i>	226

<i>Борба за нов външнополитически образ на страната</i> Из „В голямата политика“	247
<i>България по пътя на интеграцията</i> <i>в европейските и евроатлантическите структури</i> Из „В голямата политика“	270
<i>Европейската политика на България</i> <i>Реч, произнесена пред Кралския институт за</i> <i>международни отношения в Лондон на 29 март 1994 г.</i> Из Желю Желев, „Политически речи. 1962–2002“	278
Finis coronat opus Симеон Ангелов, Илияна Очкова	283
<i>Въвеждащи думи</i> Из „Човекът и неговата личност“	288
<i>Мисли на д-р Желев за политиката, изказани по различни поводи</i> Из „Политически речи. 1962–2002“	292

ПРЕДГОВОР

Този година се навършват 90 години от рождението на д-р Желю Желев, първия демократично избран президент на България. Зад себе си той остави една различна България, „изместена геополитически на Запад“, по сполучливия израз на един от участниците в този том. Целта на настоящия сборник обаче не е да венцехвали, а да съхрани спомена за държавника, политика, но и за човека и приятеля Желев.

Обикновено у нас обществените фигури от неговия ранг са осъдени, по думите на друг участник в това издание, да бъдат „раздувани [докато са на власт], раздухвани [след като слязат от върха] и забравени [скоро след смъртта си]“. Със своя вроден нюх, с школовката си на философ и историк д-р Ж. Желев беше подушил тази опасност. Сигурно затова още приживе той започна да издава своята „Президентска библиотека“, която „архивира“ дейността на дисидента, политика и президента Желев. Именно затова и ние намерихме за удачно в чест на неговия юбилей отново да припомним чрез настоящата книга откъси от значими негови произведения и политически речи, както и да отчетем ключовата му роля за развитието на президентската институция чрез специално написани текстове от последващите президенти на Република България – Петър Стоянов, Георги Първанов, Росен Плевнелиев и Румен Радев.

Но ние също така се заехме да съхраним спомена за човека Ж. Желев, за онзи, който по-късно извая очертанията на дисидента, на политика и държавника. Защото времето минава и образът на Желю – както всички ние полуинтимно го наричахме – започва безвъзвратно да избледнява. Уви, паметта също корозира, както пожълтяват с времето старите снимки или се окисляват филмовите ленти. Уви, у нас по традиция неудобните, онези, които бодат очи и съвест, „удобно“ биват забравяни. Това като че ли някои опитаха да направят с д-р Желев още приживе. Ето защо решихме да се обърнем и към неговите приятели. Към онези, които не го изоставиха, докато бе изселен и преследван. Които споделяха еуфорията от първите митинги, скандиращи името му. Които откровено изказваха притесненията и несъгласията си по време на президентския му мандат. И които не го изоставиха дори когато той излезе от

светлината на прожекторите, а медиите се сецяха за него само по някоя кръгла годишнина.

Отправяме своите благодарности към проф. Георги Фотев, Петко Симеонов, Димитър Бочев и Мирослав Севлиевски, без които настоящата книга не би била възможна. Към Соломон Паси, който всъщност пръв даде идеята за подобен сборник. Дължим огромна благодарност също така на дъщерята на д-р Ж. Желев, Станка Желева, която ни помогна да подберем текстовете, както и да се свържем с шепата оцелели истински приятели на д-р Желев. Едни от тях предпочетоха спонтанността на разговор, проведени от д-р Леа Вайсова. Други избраха да дадат обмислени авторски текстове. Въпреки това жанрово разнообразие, въпреки възрастовото, а често и идейното различие на авторите, сборникът говори с един глас. И това единомислие, уверени сме, не е нито посмъртно разкрсяване, нито плод на другарско пристрастие. Просто такъв, „консистентен, плътен, без шупли“, по брилянтния израз на К. Червенкова, бе самият д-р Желев. Такъв го видяха и запомниха онези, които бяха допуснати най-близо до него. Различната им експертиза неминуемо е предпочела едни или други черти от характера му. Но всички единогодушно признават, че Желев бе „трудолюбив, отговорен, мислещ, открит и честен“ (П. Симеонов). Че той бе достъпен (Г. Фотев), мек, но същевременно принципен и „костелив орех“ (Г. Мишев). Че впечатляваше всички с това, че е безсребърник (М. Ганчев и С. Дойнов). Или, ако отново цитираме Г. Мишев: „Желев бе екзотично политическо растение в нашата ботаническа градина.“

И наистина освен като политика, „оставил тектоничен отпечатък върху геополитическото позициониране на България“ (С. Паси), Желев бе и трябва да бъде запомнен като „учителят по гражданственост, морал, етика и преди всичко по човечност“ (Д. Бочев). И днес, а сигурно и в бъдеще, ще има много гласове, които омайно ще тръбят колко по-спокоен, подреден и безопасен е животът в несвобода. Колко демокрацията е хилава, фасадна, импотентна. Именно на тях е „посветен“ този том, който връща нещата на истинските им места и припомня емоционално, но и безпристрастно миналото.

Сборникът дава обилен материал за бъдещите изследователи на втората половина на ХХ век. На страниците му авторите детайлно обговарят Желевата биография. Наред с „Фашизмът“, създаването на СДС, избора му за президент, признаването на Македония, Боянските ливади и точната реакция по време на Московския пуч публикуваните тук разкази пропътуват детските години, аспирантурата, научната кариера, дисидентските срещи в „Яйцето“ и „Чешкия клуб“. Без жълтеещо воайорство те повдигат завесата пред семейството и пред любимите му, дори и докато е президент, навици – ходенето на риболов или за гъби. Става, разбира се, дума и за най-верния спътник и най-добър приятел на д-р Желев – съпругата му Мария, за личната трагедия с кончината на Йорданка и радо-

стите по другата му дъщеря – Станка. Едно нормално българско семейство, без което трудно бихме могли да разберем, а и да оценим президента и политика.

Още от началото този том бе замислен не само като тържествен юбилеен сборник, а като исторически документ. Ето защо решихме да не разкрояваме или да редактираме събраните в него текстове. Публикуваме разказите в техния автентичен вид, затова авторите им, а не редакторският екип стоят зад изказаните тук мнения. Всички разговори в това издание бяха авторизирани, като финалните версии на текстовете бяха редактирани от участниците. Така засвидетелстваме коректност не само към приятелите на д-р Желев, но и към фактите.

В ръцете си държим „антология на приятелството“, вдигаща завесата пред човека, съхранил се от живота в лъжа през тоталитаризма и от покварата на властта през прехода. Състезавайки се с времето, сборникът се опитва да опази спомена за д-р Желев от бъдещите добронамерени дитирамби и злостни подмятания. Записвайки гласовете на приятелите, онези, които бяха непосредствено до него през всичките изминали години, настоящото издание отнема възможността да се злоупотребява с политическото му или още по-малко с житейското му наследство. Защото Желев бе и трябва да остане бащата на българската демокрация.

*проф. д.н. Мартин Иванов,
д-р Леа Вайсова*